

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2022 / Vol. XLI / 1 / 89-103
Pregledni naučni rad
Primljeno: 2. april 2022. godine
Prihvaćeno: 4. maja 2022. godine
DOI: 10.47152/ziksi2022016
UDK: 316.645

KRITIKA ANARHOPRIMITIVIZMA*

Stefan MANDIĆ*

Osnovni cilj ovog rada je kritičko razmatranje ekstremno ekocentristične struje anarhizma, koja se zove anarhoprimitivizam. Smatramo da je anarhoprimitivizam, kao ideologija koja se zalaže za potpuno ukidanje civilizacijskih dostignuća i vraćanje na stadijume lovaca sakupljača, jedan od neuspelih odgovora na krizu zapadne levice, nastalu tokom sedamdesetih godina 20. veka. U cilju što bolje kritičke analize anarhoprimitivizma, potrebno je, pre svega, odrediti njegove osnovne postulate kao i uzroke njegovog nastanka. Nakon toga će uslediti detaljna kritika njegovih filozofskih korena i političko-ideoloških rešenja koje on pruža. Anarhoprimitivistička aistoričnost koja podrazumeva da se čitavo čovečanstvo može olako vratiti na predcivilizacijske stupnjeve, njegov iracionalni romantizam, ekstremni antitehnologizam i simplifikovanje osnovnih levičarskih postulata predstavljaju samo načine bekstva dela razočarane levice od hvatanja u koštac sa konkretnim problemima savremenosti. Zbog toga se i anarhoprimitivizam može odrediti kao bledunjavi oblik postmoderne misli, nastao kroz nekonzistentni eklekticizam. Primitivisti stoga ne predstavljaju ozbiljan pokret koji bi mogao da poremeti današnji status quo već samo šačicu samodovoljnih intelektualaca i aktivista. U ovom radu kroz kritičku analizu anarhoprimitivizma biće pokazano kako iz njegove intelektualne nekonzistentnosti proizilazi i njegov slab političko-praktični delatni potencijal, zbog čega se anarhoprimitivizam

* Ovaj rad je nastao na projektu Filozofskog fakulteta iz 2022. godine pod nazivom „Čovek i društvo u vreme krize“.

* Istraživač saradnik, Institut za sociološka istraživanja, Filozofski fakultet, Beograd. Email: stefan.mandic@f.bg.ac.rs

može okarakterisati kao krajnja margina u spektru antisistemske misli.

KLJUČNE REČI: Anarhoprimitivizam / postmodernizam / postmoderna levica / kritika anarhoprimitivizma / kritika postmoderne levice

1. OSNOVNI POSTULATI ANARHOPRIMITIVIZMA I UZROCI I KORENI NJEGOVOG NASTANKA

Anarhoprimitivizam se može definisati kao radikalni ekocentristički politički pogled koji smatra da se svi savremeni ekonomski, socijalni i ekološki problemi mogu rešiti vraćanjem na stadijum lovaca sakupljača. Po njemu, celokupna civilizacija kroz svoju istoriju nužno vodi vlastitoj propasti, naročito sa dolaskom industrijskog doba. Stoga je istorijski neminovno, po primitivistima, da se čovečanstvo ponovo vrati u svoje prvobitne predcivilizacijske etape u kojima će mu biti zagarantovano potpuno ostvarenje njegove stvarne prirode i prevazilaženje otuđenja. Ipak, iako je propast civilizacije istorijski neminovna, primitivisti smatraju da je njihova dužnost da je kroz direktnu akciju ubrzaju. Civilizacija, prema njima, ne šteti samo čoveku već i samoj prirodi, čiji je čovek integralni deo. Stoga se može se reći da su osnovna usmerenja anarhoprimitivizma sledeća:

- 1) anticivilizacijsko usmerenje - čovek je sa civilizacijom izgubio svoju slobodu i otuđio se, odnosno istorijski nastanak civilizacije predstavlja njegovo simboličko proganjanje iz raja (Sheppard, 2007);
- 2) antitehnološko usmerenje – tehnologija, koja je neumitno povezana sa civilizacijom, ne rešava čovekove probleme, već ih dodatno stvara, kroz kreiranje novih lažnih potreba, uslozňjavanje civilizacije i zagađivanje životne sredine (Sheppard, 2007);
- 3) ekstremni ekocentrizam - iracionalno romantični odnos prema prirodi i vera da ona predstavlja veću vrednost od samog čoveka (odbacivanje teze da je kultura autentična priroda čoveka) (Atanacković, 2005);
- 4) samoproklamovano anarhističko usmerenje - zalaganje da se istinski egalitarno i slobodno društvo može ostvariti, ali za razliku od ostalih grana anarhističke misli, poput anarhosindikalizma, negiranje da je to moguće uz korišćenje tehnologije i u okvirima postojeće civilizacije (Sheppard, 2007).

Najznačajni autor anarhoprimitivističkog usmerenja je Džon Zerzan (John Zerzan). On naglašava da je cilj istinskog anarhizma „pokušaj iskorenjivanja svakog oblika dominacije” (ENEMY OF THE STATE- an interview with John Zerzen by Derrick Jensen, n.d.). Ovakav stav među anarhistima, nije ništa novo, već su neki od klasika poput Bakunjin (Mikhail Bakunin) i Kropotkina (Peter Kropotkin) na gotovo identičan način određivali cilj anarhizma. Ipak, glavna Zerzanova novina je proširivanje pojma dominacije, pod kojim podrazumeva ne samo državu i kapital

kao faktore koji sputavaju čoveka, već i čitavu tehnologiju i civilizaciju. Stoga se može reći da je jedna od osnovnih razlika između klasičnog anarhizma i anarhoprimitivizma u tome što je prvi za razliku od drugog tehnocentričan i veruje u mogućnost civilizacijskog progresa kroz istoriju (ENEMY OF THE STATE- an interview with John Zerzen by Derrick Jensen, n.d.).¹

Zerzan ide još dalje, smatrajući da je i agrokultura otuđujući civilizacijski iskorak, te da se i ona mora ukinuti. Pojave poput brojeva, slova, simboličnog mišljenja, umetnosti itd., samo su još neke od stavki na Zerzanovoj „listi za odstrel”. Ovo ukazuje na to da Zerzan nema težnju samo da se razračuna sa civilizacijom samo na tehnološkom nivou, već i sa kulturom na simboličkom nivou. Navedeno ga približava pokušajima dekonstrukcije simboličkih sadržaja, koji po njemu otuđuju ljude jedne od drugih, ali i od vlastite prirode, zbog čega se može zaključiti da je anarhoprimitivizam sličan postmodernom i poststrukturalističkom konceptu u svom pokušaju razaranja „umetnutih kulturnih struktura.” Napadajući kulturu, on ističe da je ona „navela da izdamo svoj urođenički duh i celovitost i uvela u sve gori svet sintetike, izolacije, osiromašujućeg postranjenja” (Zerzan, 2002). Osim napada na kulturu, anarhoprimitivizam napada i koncept rada, kao nešto što je čoveku nametnuto od strane civilizacije. Ovo stanovište izražava Bob Blek (Bob Black) u svom pamfletu „Ukidanje rada“, ne potkrepljujući ga jačim dokazima, već ga pre svega zasniva na moralisanju o fatalnosti rada i civilizacije, koji guše čovekovu pravu prirodu (Black, 1985).

Posle utvrđivanja osnovnih postulata anarhoprimitivističke teorije, potrebno je pozabaviti se uzrocima njegovog nastanka. Nakon revolucionarne 1968. godine, širom sveta su se rodili različiti levičarski pokreti, koji su optimistično očekivali trijumf revolucije. Sa ulaskom u sedamdesete godine, nakon slabašnih rezultata njihovog delovanja na planu društvenih promena, deo levičarske elite se osetio razočaranim. Može se reći, da se ovo najočitije osetilo u Francuskoj, gde su brojni razočarani levičari, novim iščitavanjem Klod Levi-Strosove (Claude Levi-Strauss) strukturalističke antropologije stvorili osnove za poststrukturalizam kao novi misaoni pokret. Za razliku od Klod Levi-Strosa, koji je pokušavao da kroz logiku jezika otkrije univerzalne arhetipske misaone strukture zajedničke celom čovečanstvu, oni su nastojali da dekonstruišu simboličnu stvarnost nametnutu metajezikom i metanaracijom. Umesto starog univerzalističkog i humanističkog verovanja u progres čovečanstva kroz racionalno delovanje, isticali su da je potrebno

¹ Anarhoprimitivisti su zbog odbacivanja tehnologije bili u lošim odnosima sa različitim strujama levice. U potpunosti su odbacivali marksizam i ostale grane anarhizma zbog njihovog tehnocentričnog određenja. Kako ističe sam Zerzan primitivisti su protiv „liberala, marksista, članova levih partija, Noama Čomskog, anarhističke levice, sindikalista, svih oni ljudi koji misle da je tehnologija u redu i samo zavisi od toga kako je koristite i da nema ništa loše u razvoju i industrijskom sistemu, samo zavisi ko ga vodi” (Zerzan prema Campbell, 2001). Marksisti nisu obraćali značajniju pažnju na anarhoprimitivistički pokret, pre svega zbog njegove malobrojnosti i političke beznačajnosti. Sa druge strane komunistički anarhisti i anarhosindikalisti, kao naslednici Bakunjinovog i Kropotkinovog viđenja anarhizma su oštro kritikovali anarhoprimitivizam. Značajan deo njihove argumentacije smo iskoristili i mi u pisanju ovog rada (Atanacković, 2005; Sheppard, 2007; What is anarcho-primitivism?, 2005).

odvajanje od velikih naracija i naučnog metoda. Tražili su slobodu u fragmentisanim poljima metajezika i oslobađanju od binarnih opozicija (Naill, 2016). Anarhoprimitivizam, kao deo te razočarane levice, predstavljao je najekstremniji oblik težnje ka dekonstrukciji. Dok su se poststrukturalisti, i kasnije postmodernisti, zadržavali na polju jezika, za anarhoprimitivizam celokupnu kulturu i civilizaciju bilo je neophodno dekonstruisati i razoriti (What is anarcho-primitivism?, 2005).

Potrebno je naglasiti da je anarhoprimitivizam u svojim stavovima veoma protivurečan. Sa jedne strane je zadržao sličnost sa poststrukturalizmom i postmodernizmom po pitanju prevazilaženja određenih metastruktura i zajedno sa njima je delio aistoričnost. Sa druge strane, dok su postmodernisti tvrdili da ne postoji određena inherentna ljudska priroda, već da je ljudski simbolički svet uslovljen različitim diskursima (Naill, 2016), za anarhoprimitivizam je postojala određena inherentna i nepromenljiva ljudska priroda koju je civilizacija otuđila. Naime, primitivisti su Rusoovu (Jean-Jacques Rousseau) tezu o „dobrom divljaku” (Rousseau, 2012), izveli do krajnjih granica. Prema njima, sve što je došlo sa pojavom civilizacije je inherentno zlo, dok je prava priroda čoveka stanje potpunog divljaštva. Izjednačavajući pravog čoveka sa osnovnim stadijumom divljaštva, oni su insistirali da čovek sam po sebi nije ništa drugo do deo prirodnog habitusa. Iz ovog je sledio i njihov stav da ni ne postoji određena ljudska suština odvojena od prirode.

Situacionizam, radikalni umetnički pokret aktuelan tokom šezdesetih i sedamdesetih godina, takođe je bio značajna inspiracija primitivista. Prema situacionizmu, umetnost mora da prevaziđe posredovanu simboličku komunikaciju između publike i umetnika. Ovo se može postići samo ako umetnost postane svakodnevni život. Umesto u pozorištu ili u galeriji, umetnost treba da se odvija na ulici kao oblik spektakla. Spektakl na ulici, ima za cilj da umesto simboličkog opštenja preko radija i televizije, publiku i umetnika spoji u formu spontane komunikacije (McDonough, 2004). Donekle uzimajući ideje situacionizma, anarhoprimitivizam ih je podigao na apstraktniji nivo. Kao što televizija ograničava komunikaciju umetnika i publike, tako i celokupna dosadašnja kultura nastala civilizacijskim napretkom, odvaja čoveka od njegove prave suštine (od lovca sakupljača, od dobrog divljaka). Stoga se ponovo naglašava da se mora razoriti gusti simbolički sadržaji poput jezika, simbola i znakova, poput slova i brojeva, kako bi čovek opet bio jedno sa majkom prirodom (What is anarcho-primitivism?, 2005).

2. KRITIKA FILOZOFSKIH PROTIVUREČNOSTI ANARHOPRIMITIVIZMA

Analizom anarhoprimitivizma stiče se utisak duboke identitetske krize u koju je upala zapadna civilizacija. Posle „smrti Boga” i „smrti velikih ideologija”, zapadnom čoveku je manjkao osećaj da egzistencijalno negde pripada. Postojali su različiti načini rešavanja ovog problema, od utehe u pukom konzumerizmu, do rasta ekstremne desnice. U delu razočaranih levih krugova, postojala je potreba da se nađe novo božanstvo koje će biti uspostavljeno umesto starih božanstava „revolucije” i „neminovnog ljudskog progressa”. Time se može objasniti nastanak

anarhoprimitivizma koji je od prirode i „majke Zemlje” napravio novo božanstvo. (Kaczynski, 2008). Odgovor na složenost ljudske egzistencijalne situacije i kompleksnosti društva se mogao izbeći pozivom na smrt civilizacije i neminovnog dolaska novog divljaštva kao drugog carstva božijeg. Na paradoksalan način, ideologija koja je sebe označavala kao anarhističku, našla je u prirodi veći značaj od humanističke težnje levice i anarhizma ka razotuđenju i oslobađanju pojedinca.

Ova mističnost anarhoprimitivizma je povezana sa njegovom aistoričnošću. Naime, za razliku od tradicionalne levice koja je naglašavala da je nemoguće vraćanje na stare društvene odnose, već neophodno da se stvore nove alternative za ljudski rod, anarhoprimitivizam je naivno želeo da čitavo čovečanstvo vrati u stadijum lovaca sakupljača, ne obazirući se na savremene društvene okolnosti, koje su nastale kao posledica istorijskog razvoja čovečanstva. I dok je fašizam sa sentimentalnim osećajem bio okrenut feudalizmu², anarhoprimitivizam se okretao stadijumu divljaštva. Može se stoga zaključiti da je anarhoprimitivizam po svojoj suštini duboko reakcionarna ideologija, jer zahteva vraćanje na prošle oblike organizacije društvenog života. Takođe, iz do sada navedenog se dobija osećaj da obe ideologije predstavljaju eklekticizam različitih pravaca iza koga se krije jak romantičarski i iracionalni naboj (Atanacković, 2005).

Psihoanalitičar Erih From (Erich Fromm) je istakao da postoji sličnost između patološke ličnosti koje zbog straha i anksioznosti hoće da se vrate u već prevaziđene faze psihološkog razvoja i društvenih klasa i pokreta koji usled straha od kompleksnosti društva žele da se vrate u pređašnje stadijume društvenog razvoja (Fromm, 1986). Sličnog stava je i slovenački filozof i psihoanalitičar Slavoj Žižek kada definiše fašizam kao ideologiju čiji je osnovni cilj da se održi kapitalizam, ali da se istovremeno odstrane osnovne kapitalističke ideološke karakteristike i ekonomske protivurečnosti. U ovoj težnji fašizam prema Žižeku pokušava nemoguće- da savremenom partikularizovanom društvu nametne organsko jedinstvo tražeći inspiraciju u interpersonalnom odnosu između predmodernog vladara i sužnja (Žižek prema Appolon, Feldstein, 1996). Posmatrajući iz ovakve perspektive, moguće je da se pretpostavi da je anarhoprimitivističko „bekstvo u raj dobrih divljaka” psihološki mehanizam dela razočaranih levih intelektualaca koji im omogućava da se poput fašista prividno oslobode kontradiktornosti savremenog društva okretanjem idealizovanoj prošlosti.

U potkrepljivanju svoje zamisli anarhoprimitivizam je imao i jednog čudnog saveznika. Naime, anarhoprimitivisti su imali čvrstu povezanost sa jednim delom antropoloških, geografskih i arheoloških istraživača. I jedni i drugi su

² Jedan od integralnih delova fašističke ideologije je bio korporatizam. Prema ovom stanovištu parlamentarnu skupštinu je bilo potrebno zameniti staleškom korporativnom (kvazi-feudalnom) skupštinom ili radnom organizacijom u kojoj bi se nalazili predstavnici svih profesionalnih grupa. Fašisti su smatrali da bi se sa uvođenjem korporativne skupštine/organizacije smanjili klasni sukobi karakteristični za kapitalistička društva i ukinula „anarhičnost“ političkog života koja je prema njima bila glavna odlika parlamentarizma. Koreni korporatizma se mogu naći u razmišljanjima konzervativnih evropskih mislioca 19. veka, koji su se protivili promena nastalim sa Francuskom revolucijom i zalagali za ponovo uspostavljanje feudalnih društvenih odnosa (Costa Pinto, 2017).

predcivilizacijsku etapu razvoja čovečanstva okarakterisali kao period u kome je na najpotpuniji način ostvarena autentična ljudska priroda.³ Njihov ovakav stav proizlazio je iz shvatanja Žan Žaka Rusoa da je čovek u prirodnom stanju uživao potpunu slobodu, odnosno da je živio određenu vrstu potpune utopije. Iz ovog dalje sledi da je razvitak civilizacije predstavljao čovekov pad u stanje neslobode, te da se sva zla današnjeg društva mogu objasniti upravo civilizacijskim razvojem (Rousseau, 2012). Stoga je, prema anarhoprimitivistima, neophodno da se civilizacija u potpunosti poništi kako bi se čovečanstvo vratilo svojoj davno izgubljenoj slobodi. Ipak, ovakvo stanovište ima dve ozbiljne slabosti. Pre svega moramo istaći da je svest o slobodi istorijska kategorija, te ne može postojati u prirodnom stanju koje ne razlikuje ropstvo od slobode, već samo može nastati kao tekovina istorijskog razvoja. Aistorizam omogućava delu društvenih mislilaca i anarhoprimitivistima da na apstraktan način slobodu situiraju u neko davno nestalo društvo koje možda nikada nije ni postojalo. Samo shvatanje slobode se menjalo sa promenama u istorijskim tipovima društava. Takođe, svest o slobodi se može razviti samo kroz negaciju društvene podređenosti koja je čvršće utemeljena tek sa nastankom civilizovanih društava (Atanacković, 2005).

Još jedan značajan problem navedene teze nalazi se i u činjenici da je ona veoma slabo empirijski potkrepljena. Među etnologima i antropolozima i dalje postoji neslaganje da li su primitivna društva bliža Hobsovom (Thomas Hobbes) određenju prirodnog stanja kao rata sviju protiv svih (Hobbes, 2012), ili Rusoovom određenju prirodnog stanja kao harmonije jednakih i slobodnih⁴. Takođe, postavlja se pitanje da li se primitivna društva uopšte mogu analizirati kroz ovakvu teorijsku dihotomiju. Ukoliko se ova dihotomija prihvati, onda se nažalost mora zaključiti da su empirijska istraživanja pokazala da su primitivna društva bila bliža Hobsovom shvatanju prirodnog stanja (Atanacković, 2005).

Slaba teorijska utemeljenost anarhoprimitivizma se može naći i u njegovom shvatanju otuđenja. Pošto je za primitiviste prirodno stanje čoveka njegova potpuna utopljenost u prirodno okruženje, nastanak i razvitak civilizacije za primitiviste predstavlja otuđenje čoveka od njegove suštine. Ovde se može reći da primitivizam ima veoma uprošćeno shvatanje čoveka i njegove prirode, zbog čega je i njegov koncept otuđenja nakaradno postavljen. Glavna karakteristika čoveka koja ga odvaj

³ Tokom šezdesetih godina 20. veka antropolog Maršal Sahlins (Marshall Sahlins) je razvio teoriju „izvorno imućnog društva.“ Prema ovoj teoriji društvo lovaca sakupljača je na relativno lak način, bez mnogo rada, zadovoljavalo svoje osnovne potrebe i nije se nalazilo na ivici opstanka (Sahlins, 2017). Sahlinsova teorija je ubrzo dobila podršku od dela društvenih istraživača. Arheolozi i stručnjaci za mezomaeričku kulturu Frank Hol (Frank Hole) i Kent Flaneri (Kent Flannery) su tvrdili „da nijedna grupa nije imala toliko vremena za rasonodu kao lovci sakupljači.“ (Flannery, Hole prema Gowdy,1998:265). Slični stav je imao i američki geograf Džared Dijamnod (Jared Diamond) (Diamond, 1999). Štaviše neki intelektualci poput antropologa Marka Nejtana Koena (Mark Nathan Cohen) su isticali da je nastanak civilizacije imao negativan uticaj na životni standard čovečanstva (Nathan, 1991).

⁴ Interesantan podatak koji može poslužiti opovrgavanju Rusoove teze je da je džini koeficijent savremene Slovenije manji (0,24) (The World Bank, 2018) od džini koeficijenta prosečnog društva lovaca sakupljača (0,25) (Smith et al, 2010), odnosno da je jednakost tokom 2018. bila veća u Sloveniji nego u prosečnom društvu lovaca sakupljača..

od prirode je njegova mogućnost svesnog delovanja, odnosno mogućnost da u skladu sa određenim i definisanim ciljem menja sredinu oko sebe. Čovek sam po sebi nije prirodan, već kroz svoje delovanje stvara svoju, od puke naturalne egzistencije odvojenu prirodu-kulturu. Kultura se može shvatiti kao skup svih simboličkih i materijalnih proizvoda i procesa, koje čovek stvara svojim delovanjem. Anarhoprimitivizam, nedosledno, od marksizma pozajmljuje koncept otuđenja, negirajući Marksovo (Karl Marx) određenje čoveka kao bića prakse. Stoga i može da jednostavno tvrdi kako je civilizacija sama po sebi otuđenje. I dok marksizam određuje otuđenje kao gubljenje čovekove kontrole nad onim što je kroz rad stvorio (Marx, Engels, 1988), primitivizam jednostavno određuje sam ljudski rad iz koga nastaje civilizacija kao suštinu otuđenja (Atanacković, 2005). Ukoliko se uzme u obzir da je rad, shvaćen u najširem smislu, sama suština čovekovog bića, može se reći da anarhoprimitivizam negirajući rad, negira i samog čoveka. Stoga primitivisti dolaze do paradoksalnog zaključka da je za čovečanstvo neophodno da poništi samu suštinu svog rodnog bića i vrati se na stadijum besvesne životinje, utopljene u prirodno okruženje, kako bi uopšte bilo „čovečansko.”

Postavlja sa pitanje kako anarhoprimitivizam želi da ostvari slobodnog čoveka negirajući sam koncept slobode. Ukoliko se okrenemo ka istorijskom razvoju čovečanstva, može se zaključiti da je čovek mogao biti slobodan samo kao individua koja je član građanske zajednice. Iako do sada nije u potpunosti ostvareno istinsko građanstvo⁵, u kome su sve individue istinski jednake, ipak se može reći da su neki istorijski primeri⁶ bili bar u tragovima bliski ovom idealnotipskom građanstvu. Sa druge strane, nepostojanje individualne svesti i određivanje sopstva kroz kolektivni identitet velikoga MI, što je karakteristično za plemenske zajednice, nikako ne može biti osnov ostvarenja slobode. Može se reći da su primitivna društva sa ekstremnim oblicama mehaničke solidarnosti najudaljenija od potencijala za razvitak slobodne individue.

Ipak, i ta primitivna društva su po svojoj suštini udaljena od stanja potpune prirodnosti i nastaju kao proces svesnog delovanja udruženih individua. I u njima postoji razvijena sofisticirana simbolička i materijalna kultura. Ukoliko Zerzan želi da uništi sve kodove simboličke komunikacije, zašto bi se primitivisti zaustavili na hipotetičkom paljenju knjiga, kada mogu da sruše i toteme

⁵ Nasuprot formalnom građanstvu kapitalističke države u kome se pojedinci određuju kao atomizirane jedinice sa neotudivim pravima (koja se određuju aistorijski kao večna i nepromenljiva) od kojih je najbitnije pravo na privatnu svojinu, Marks se zalaže za komunalni oblik društva u kome svi pojedinci kao proizvođači zajedno racionalno kontrolišu društvenu proizvodnju i u kome procesi ne vladaju ljudima već ljudi kolektivno udruženi vladaju društvenim procesima (Engels, Marx, 1974). Ovo Marksovo određenje komunalnog društva se može uzeti kao osnov za definiciju idealnotipskog istinskog građanstva.

⁶ Građanstvo se prema nama najviše približilo istinskom obliku u staroj Grčkoj. Ono je podrazumevalo učestvovanje svih slobodnih ljudi u političkom i privrednom odlučivanju, vojnoj odbrani polisa, postojanje institucija poput agore na kojima se spontano i slobodno razmenjivala mišljenja. Ipak njegova najveća mana je bila činjenica da su se sloboda i vreme za dokolicu građanske manjine zasnivala na brutalnoj eksploataciji većine robova koji su svedeni na status sredstava za proizvodnju koja govore. Kako to lucidno ističe engleski marksista Perry Anderson (Perry Anderson) u antičkoj ekonomskoj formaciji „sloboda i ropstvo su bili nedeljivi jer su predstavljali strukturalni uslov jedno drugom“ (Anderson, 1974: 23).

primitivnih naroda, jer i oni kao čin simboličke komunikacije prema primitivistima udaljavaju čoveka od njegove stvarne suštine - od životinje.

3. KRITIKA POLITIČKOG USTROJSTVA ANARHOPRIMITIVIZMA

Anarhoprimitivistička idejna zbrkanost i nedovoljna teorijska utemeljenost dovele su i do njegovog slabijeg kapaciteta za političko delovanje. Pre svega, kao što je već uočeno, anarhoprimitivizam, bez obzira na to što sebe definiše kao deo anarhističke tradicije, ima pregršt reakcionarnih shvatanja spojenih sa banalnim shvatanjem levice, zbog čega ga je nemoguće jasno pozicionirati na političkom spektru. Njegova nejasna ideološka određenost uslovlila je i slabo saradivanje i razumevanje sa drugim političkim organizacijama koje su mu u načelu srodne.

Još veći problem anarhoprimitivizam sam sebi stvara svojim anticivilizacijskim, ekstremno ekocentričnim i antisocijalnim stanovištima. Pošto se protivi masovnom društvu i korišćenju sredstava tehnološkog društva, anarhoprimitivizam ograničava prostor za ostvarivanje svojih političkih ciljeva. Njegov mali kapacitet za političko delovanje postaje još uočljiviji kada se uporedi sa njegovom aspiracijom - uništenjem civilizacije. Delovanje malih grupica i izolovanih pojedinaca, neshvaćenih i neprihvaćenih od šireg kruga ljudi, ne može dovesti ni do minornih promena, a kamoli do propasti civilizacije.

Ukoliko na apstraktnom nivou zamislimo da anarhoprimitivisti imaju sredstva da sprovedu svoje političke ciljeve, postavlja se opravdano pitanje kakve bi to katastrofalne posledice ostavilo na stanje čitavog čovečanstva. Uzimajući u obzir da na planeti živi 8 milijardi ljudi i da je geografski i ekonomski neizvodljivo da svi oni žive kao lovci-sakupljači, može se zaključiti da je nemoguće sprovesti uvođenje lovačko-sakupljačkog načina života kao dominantnog, bez ozbiljnog smanjenja svetske populacije (Flood, 2005). Zanimljiv je podatak da bi broj ljudi u Irskoj trebalo da bude smanjen za 98,6 % kako bi lovačko-sakupljački način života ove populacije bio održiv. To znači da bi ova populacija morala da padne sa sadašnjih 6,5 miliona na 70 hiljada stanovnika. Umesto današnjih 8 milijardi ljudi na svetskom nivou optimalan broj populacije za održivost lovačko-sakupljačkog načina života iznosio bi 50-100 miliona (Primitivism, anarcho-primitivism and anti-civilisationism- criticism, 2006). Značajan broj anarhoprimitivista upravo i naglašava da se broj ljudi na planeti mora drastično smanjiti, ili dobrovoljnom apstinencijom, ili kroz „neminovne” katastrofe koje će proizvesti današnja civilizacija. Neki od anarhoprimitivista se čak i zjurado nadaju apokaliptičnim događajima koji bi doveli da značajnog smanjenja svetske populacije. Evidentno je da anarhoprimitivisti uopšte nemaju konkretan praktično-politički plan koji bi im omogućio da humano i racionalno ispune svoj cilj smanjenja svetske populacije, te da im stoga jedino ostaje da mističarski i fatalistički očekuju skorašnji kraj civilizacije. Iako se moralistički ograđuju od toga da zaista žele smrt milijardi ljudi, apriorno tvrde, bez adekvatnog objašnjenja da je to neminovnost daljeg civilizacijskog razvitka čovečanstva (Primitivism, anarcho-primitivism and anti-civilisationism- criticism, 2006).

Takođe se postavlja i pitanje kako bi bilo moguće uništiti celokupnu tekovinu materijalne i kulturne civilizacije čovečanstva. Ukoliko anarhoprimitivisti zaista tome teže, ponovo upadaju u još jedan paradoks, zbog toga što je za takve procese neophodna globalna vlast koja bi svojim „apokaliptičnim delovanjem” mogla da dovede do uništenja civilizacije, a time i do smanjenja svetske populacije. Kao deklarirani anarhisti i protivnici svakog oblika vlasti, anarhoprimitivisti opet sebi ograničavaju polje delovanja, jer im je „moralno gadno” da vladaju i mesnom zajednicom, a kamoli globalnom vladom. Njihova težnja ka uništenju civilizacije, takođe može dovesti i do uništenja prirode, njihovog proklamovanog božanstva, tako da dolazimo do problema gde bi to živeli i od čega bi se održavali „razotuđeni lovci-sakupljači.”

Iako anarhoprimitivisti uviđaju negativne posledice civilizacijskog razvitka na razvoj čovečanstva, gotovo da su slepi na potencijale koje civilizacija kao skup sveopšteg znanja omogućava čovečanstvu. Pošto je nemoguće vratiti se na ranije faze razvoja, upravo je neophodno da se negativne posledice civilizacijskog razvoja otklone pomoću rešenja koje civilizacija omogućava. Problem ekološke krize se ne može rešiti, bez upotrebe nauke, koja je nastala u okviru civilizacije, a koju primitivisti takođe negiraju. Nauka je ta koja je u stanju da nađe odgovore gde se mogu naći novi alternativni izvori čiste energije, kako se postojeći resursi mogu racionalnije koristiti, na koji način je moguće prevazići današnje protivurečnosti i krize. Iako se ne slažemo sa klasičnim modernističkim i prosvetiteljskim shvatanjima prema kojima je nauka sveobjašnjiva i svemoguća, ipak smatramo da je ona važno sredstvo u stvaranju humanijeg sveta u celini. Ovde je za nas reč „humanijeg” izuzetno bitna jer ukazuje da glavna svrha ekološkog delovanja treba da bude bolje prilagođavanje čovečanstva prirodnom okruženju, odnosno omogućavanje zadovoljavanja ljudskih potreba na održiv način. Prirodu ne treba gledati kao neku vrstu božanstva u odnosu na koju su ljudi inferiorni, kao što ne treba da bude ni puki objekat ljudske volje. Čovečanstvo bi trebalo da se na odgovoran način suoči sa ekološkim, socijalnim i političkim izazovima savremenog globalizovanog sveta, a ne da kroz uprošćene diskurse, u koje spadaju i anarhoprimitivizam, beži od složenosti današnjeg sveta.

Neki od anarhoprimitivista su postali svesni svoje delatne paralisnosti, tako da su se ograničili na sanjarenje o skorom kraju civilizacije.⁷ Može se reći da su oni od anarhoprimitivizma napravili određeni životni stil. Često su povezani sa određenim ekstremnim muzičkim žanrovima hardkor pank i metala u kojim se obrađuju teme poput „uzaludnosti civilizacije” i „božanstvene prirode”. Iako su načelno protiv civilizacije, oni ipak koriste internet i moderna sredstva komunikacije, konzumiraju robu masovne itd.⁸ Uzimajući sve navedeno u obzir, može se reći da je njihovo

⁷ Džon Zerzan kao glavni predstavnik anarhoprimitivizma nikada nije razvio koherentnu ideju kako da se ponovo uspostavi društvo lovaca sakupljača kao dominantna društvena formacija. Kako sam ističe on „nema jasan nacrt šta treba da se radi“ (Zerzan prema Campbell, 2001) već se samo bavi dubinskom kritikom civilizacije i anticipacijom njene buduće propasti.

⁸ Anarhoprimitivisti se zbog korišćenja savremene tehnologije mogu optužiti za licemerje. Neki od primitivista su naglašavali da su bez obzira na to što koriste savremenu tehnologiju njihovi argumenti i dalje tačni zbog čega su smatrali da optužbe za licemerje predstavljaju *ad hominem*

delovanje ograničeno na vegansku ishranu, održavanje koncerata i pisanje blogova po internetu. U ovoj grupi postoje i oni koji se u potpunosti izdvajaju iz civilizovanog sveta i odlaze da žive u zabačene predele netaknute prirode (What is anarhoprimitivism?, 2005). Evidentno je da radikalno isključivanje iz društvenog života ne može da doprinese niti rešavanju ekoloških problema, niti stvaranju humanijeg sveta. Stoga se može zaključiti da potpuna izolacija, osim što je jalova forma protesta, predstavlja eskapizam i egoistični oblik ponašanja.

Druga grupa anarhoprimitivista prihvata revolucionarnu borbu protiv civilizacije, ali zbog svog antitehnicizma, ima ograničena sredstva da se protiv nje bori. Dobar primer za ovo je anarhoprimitivistički pokušaj odbrane seče šume u Francuskoj tokom 2015. godine. Više anarhoprimitivističkih mreža se stacioniralo na određene pozicije u šumi i pružalo otpor policiji, koja je dobila nalog da ih ukloni sa lokacije. Danima su anarhoprimitivisti gađali policiju iz prački i svojim golim telima branili prirodu od „civilizacije”. Zbog birokratskih procedura, policija nekoliko dana nije mogla da dobije sudsko ovlašćenje za dejstvovanje. Kada ga je napokon dobila, anarhoprimitivisti su bez obzira na „razorno dejstvo” prački bili oterani sa lokacije za manje od dva sata (Bouchad, 2015; Militant French Eco-activists Defending Deforestation: Fight For Forest, 2014).

Treća i najekstremnija grupa anarhoprimitivista, prihvatila je određena tehnička sredstva moderne civilizacije u borbi protiv nje. Ona često izvršava terorističke napade na objekte za koje smatra da ugrožavaju prirodu, nasilno oslobađa životinje nad kojima se vrše eksperimenti itd. Za ovu grupu je takođe karakteristično uništavanje privatne imovine tokom učešća u demonstracijama. Njihovo prihvatanje savremenih tehnoloških sredstava se ogleda u njihovom korišćenju sredstava komunikacije u širenju propagandnih poruka, korišćenju hladnog i vatrenog oružja tokom izvođenja terorističkih akcija. Pored toga, za ovu grupu je karakteristično i individualno delovanje ili delovanje u okviru malih zatvorenih grupa. Radikalno delovanje je često štetilo ovaj grupi jer ju je udaljilo kako od opšte populacije, tako i od širokog kruga levih organizacija koje se bore za promenu današnjeg sistema. Sa druge strane, nije ih približilo ispunjenju njihovog glavnog cilja. Među određenim militantnim anarhoprimitivistima⁹, prisutan je i ekstremni individualizam u delovanju. Oni se često izoluju iz društva, i nakon par uspešnih terorističkih napada, neminovno završavaju u zatvoru na dugogodišnjim robijama. Bitno je napomenuti i činjenicu da su u nekima od anarhoprimitivističkih terorističkih napada stradali nedužni ljudi (Sheppard, 2007). Ekstremno delovanje određenih anarhoprimitivističkih grupa ih stavlja kako na društvenu, tako i na marginu

argumente kojima se kritikuje njihov karakter a ne obara ispravnost njihovih ideja (Jensen, 2006). Sa druge strane autori poput Zerzana su prihvatili da su licemerni zbog toga što koriste savremene tehnologije, ali da je to licemerje „nužno zlo“ života u civilizaciji (Zerzan prema Campbell, 2001).

⁹ Interesantan podatak je da su neki od pripadnika novijih neonacističkih terorističkih organizacija poput američke Atomvafen divizije (Atomwaffen division) klasičnu nacističku teoriju dopunili bizarnim idejama preuzetim iz teističkog satanizma i nihilizma, ali da su inspiraciju takođe nalazili i u anarhoprimitivističkim idejama (Thayer, 2019). Ova pojava se može objasniti upravo podkontekstnim reakcionarnim karakterom anarhoprimitivizma.

antisistemskih pokreta, te se može reći da je njihov politički delatni potencijal, gotovo nepostojeći¹⁰. Svakodnevna dilema jednog anarhoprimitiviste „da li da piše internet blog, ili da postavi eksploziv pod branu” je stoga irelevantna jer ni na jedan način ne bi bio u stanju da doprinese bitnijoj društvenoj promeni.

4. ZAKLJUČAK

Teorijska neutemeljenost anarhoprimitivizma, doprinosi njegovom slabom ili gotovo nikakvom delatnom potencijalu. Iako delatni potencijal može biti ograničen i društvenim okolnostima, mi ipak smatramo da je za ideologije kako bi bile sposobne da utiču na stvarnost neophodno da poseduju teoretski okvir koji ispravnim tumačenjem i analizom društvenih okolnosti omogućava da se te okolnosti brže ili sporije promene u željenom smeru. Primer anarhoprimitivizma nam ukazuje na to da ukoliko određena politička ideologija želi da bude uspešna u svom delovanju, mora se zasnivati na jasnim postulatima, kako onim proizašlim iz nauke i filozofije, tako i onim koji proizilaze iz jasnih moralnih načela. Zbrkanost anarhoprimitivizma se može objasniti njegovom sličnošću sa postmodernim načinom razmišljanja. Iako nije u potpunosti sličan sa klasičnim postmodernizmom, sa njim deli eklektizam, negiranje naučnog mišljenja, težnju ka dekonstrukciji vladajućih diskursa itd. Smatramo da je upravo negiranje naučnog mišljenja i potpuni iracionalizam anarhoprimitivista glavni uzrok njihovog slabog delatnog potencijala i nikakvog političkog uspeha. Kritičkom analizom političkog ustrojstva anarhoprimitivizma može se zaključiti da ova ideologija nema potencijal za promenu savremenog kapitalističkog sistema.

Iako smo mišljenja da anarhoprimitivistička ideja sama za sebe nema nikakvu intelektualnu vrednost, smatramo da je njen značaj u radikalnoj negaciji tradicija klasične modernističke levičarske misli. Anarhoprimitivistički napad na klasičnu levicu bio je deo šireg postmodernog diskursa koji je kao svoj osnovni cilj postavio rušenje velikih istina modernizma proizašlih iz prosvetiteljskih osnova. Moramo priznati da je sama misao klasičnog modernizma, sa svojom verom u neminovnost unilinalnog razvoja čovečanstva, stavom da je nauka sposobna da otkrije apsolutnu istinu itd. bila problematična. Postmoderna misao je predstavljala potpuno suprotnu poziciju klasičnom modernizmu, nastupajući kao njegova negacija, koja želi da ga poništi. Ipak samo postmodernističko negiranje klasičnog modernizma stvorilo je osnov za stvaranje novog savremenog modernizma, oslobođenog značajnog dela predašnjih zabluda. Hegelijanski rečeno, klasičan modernizam, kao teza i postmodernizam kao njegova antiteza su kroz međusobno negiranje stvorili osnov za stvaranje novog oblika modernističke misli.

Zbog toga se i nameće pitanje koje bi to bile osnovne karakteristike novog modernizma i mi ćemo pokušati da na samom kraju rada na njega damo odgovor.

¹⁰ Jedan od najpoznatijih ekoloških terorista Ted Kačinski (Ted Kaczynski) se u zatvoru ogradio od anarhoprimitivizma (Kacynski, 2008).

Novi modernizam, iako shvata važnost nauke kao sredstva u oslobađanju čoveka, takođe shvata da ona, kao ni čovek, nije svemoguća i da ne može dovesti do apsolutne istine. Iako nauka može da otkrije značajne delove istine, određene pojave će zbog ograničenosti ljudskog intelektualnog aparata uvek ostati izvan domašaja spoznaje. Prihvatanjem saznanje ograničenosti novi modernizam izbegava aroganciju starog prosvetiteljstva u kome se nauka shvatala kao nova religija koja daje odgovor na sva metafizička pitanja, a „racionalna individua” postavljala na pijedestal božanstva. Arogantnost starog prosvetiteljstva je prema nama bila uzrok velikih ljudskih katastrofa, jer se u različitim prosvetiteljskim misaonim tradicijama smatralo opravdanim da se oni koji nisu dovoljno „naučni”, „civilizovani” ili nisu na liniji „ispravne teorije” odstrane kako simbolički tako i fizički. Takođe pošto je u starom prosvetiteljstvu postojala samo „jedna prava naučna istina” postojao je i samo „jedan pravi put razvoja” koji se nametao čitavom čovečanstvu bez obzira da li je taj pravi put razvoja podrazumevao „civilizovanje i modernizovanje divljaka” kroz njihovo prinudno upoznavanje sa čarima „kapitalizma i demokratije” ili „čeličnu neminovnost komunizma” koja se milionima nametala kroz revolucionarni teror. Novi modernizam, smatra da se u složenoj stvarnosti ne može odrediti šta je prava i jedina linija razvoja čovečanstva, već prihvata da su se različiti delovi čovečanstva razvijali drugačijim putanjama i u drugačijim istorijskim kontekstima, zbog čega i izbegava da jedan model razvoja nametne kao univerzalni. Za razliku od klasičnog prosvetiteljstva, novi modernizam shvatajući svu složenost društva i ograničenost ljudskog spoznajnog aparata smatra da se ne može u potpunosti odrediti na koji način će se čovečanstvo u budućnosti razvijati, za razliku od različitih prosvetiteljskih misaonih tradicija koje su verovala u čelične zakone istorijskog progressa i neminovni dolazak „komunističkog” ili „liberalnog” raja. Novi modernizam takođe ima i novi pogled na odnos između čoveka i prirode. Sa jedne strane negira klasični modernistički stav prema kome je priroda puki objekt ljudskog delovanja, ali i anarhoprimitivističko obogotvorenje prirode i potpuno utapanje čoveka u nju. Iako čovečanstvu glavni interes treba da bude njegova dobrobit, ona dugoročno može biti uspostavljena samo ukoliko stanovništvo živi u simbiozi sa prirodnim okruženjem i ukoliko se racionalnim delovanjem postupno ukloni antagonizam koji postoji između prirode i civilizacije.

LITERATURA

- (1) Apollon W., & Feldstein R. (1996). *Lacan, Politics, Aesthetics*. Albany: State University of New York Press.
- (2) Anderson, P. (1974). *Passages from Antiquity to Feudalism*. London: NLB.
- (3) Costa Pinto, A. (2017). *Corporatism and Fascism: The Corporatist Wave in Europe*. London: Routledge.
- (4) Fromm, E. (1986). *Bekstvo od slobode*. Zagreb: Naprijed.
- (5) Gowdy, J. M. (1998). *Limited wants, unlimited means: A reader on hunter-gatherer economics*. Washington: Island Press.
- (6) Hobbes, T. (2012). *Levhiatan*. Oxford: Oxford Press.
- (7) Jensen, D. (2006). *The Problem of Civilization. Endgame. Vol. 1*. New York: Seven Stories Press.
- (8) Naill, L. (2016). *A Dictionary of Postmodernism*. Oxford: Wiley Blackwell.

- (9) Nathan, C. M. (1991). *Health and the Rise of Civilization*. New Haven: Yale University Press.
- (10) Marx K., & Engels F. (1974). *Nemačka ideologija*. Beograd: Prosveta.
- (11) Marx K., & Engels F. (1988). *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844 and the Communist manifesto*. New York: Prometheus Book.
- (12) McDonough, T. (2004). *Guy Debord and Situationist International: Texts and Documents*. Cambridge: MIT Press.
- (13) Rousseau, J. (2012). *Discourse on Inequality: On the Orgins and Basis of Inequality Among Men*. Durham: Duke Classics.
- (14) Smith, E. A., Hill, K., Marlowe, F. W., Nolin, D., Wiessner, P., Gurven, M., Bowels S., Borgerhoff Mulder, M., Hertz, T., & Bell, A. (2010). *Wealth transmission and inequality among hunter-gatherers*. *Current Anthropology*. vol 51 (1).
<https://doi.org/10.1086/648530>
- (15) Sahlins, M. (2017). *Stone Age Economics*. London: Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315184951>

Internet izvori

- (16) Atanacković, P. (2005). *Antibarbarus: Istorija jedne zablude*. Anarho-sindikalistička inicijativa.
https://www.inicijativa.org/tiki/tiki-read_article.php?articleId=329 stranici pristupljeno 15.03.2022
- (17) Black, B. (1985). *Ukidanje rada*. Anarhistička biblioteka.
<https://anarhisticka-biblioteka.net/library/bob-black-ukidanje-rada> stranici pristupljeno 17.03. 2022
- (18) Bouchad, M. (2015, 6. mart). *French Police Clear Forest Protest Camp at Controversial Dam Project Site*. Vice News
<https://www.vice.com/en/article/zm5py4/french-police-clear-forest-protest-camp-at-controversial-dam-project-site> stranici pristupljeno 10.03.2022
- (19) Campbell, D. (2001). *Anarchy in the USA*, The Gardian, 2(18), 1-4
<https://www.theguardian.com/world/2001/apr/18/mayday.features11> stranici pristupljeno 20.04. 2022
- (20) *ENEMY OF THE STATE- an interview with John Zerzen by Derrick Jensen* (n.d.)
http://www.alexmackenzie.ca/enemy_of_the_state.pdf stranici pristupljeno 10.03.2022
- (21) Flood, A. (2005). *Is primitivism realistic? An anarchist replay to John Zerzan and others*. Anarkismo.
http://www.anarkismo.net/newswire.php?story_id=1890 stranici pristupljeno 17. 03.2022;
- (22) Diamond, J. (1999, 1. maj). *The Worst Mistake in the History of the Human Race*. Discover Magazine.
<https://www.discovermagazine.com/planet-earth/the-worst-mistake-in-the-history-of-the-human-race> stranici pristupljeno 19.04.2022
- (23) Kaczynski, T. (2008). *The Truth About Primitive Life: A Critique Of Anarchoprimitivism*. The Anarchist Library.
<http://theanarchistlibrary.org/library/ted-kaczynski-the-truth-about-primitive-life-a-critique-of-anarchoprimitivism> stranici pristupljeno: 17. 03. 2022
- (24) *Militant French Eco-activists Defending Deforestation: Fight For Forest* (2014, 1. oktobar). Vice News.
<https://www.youtube.com/watch?v=7ZLJZMS5BUQ> stranici pristupljeno: 18.03.2022

- (25) *Primitivism, anarcho-primitivism and anti-civilisationism- criticism* (2006). Libcom.
<https://libcom.org/thought/anarcho-primitivism-anti-civilisation-criticism> stranici
pristupljeno: 15. 03.2022
- (26) Sheppard, B. O. (2007). *Anarchism vs Primitivism*. Libcom.
<https://libcom.org/library/anarchism-vs-primitivism> stranici pristupljeno
15.03.2022
- (27) The World Bank. (2018). *Gini coefficient estimates- Slovenia*.
<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=SI> stranici
pristupljeno: 15. 03.2022
- (28) Thayer, N. (2019, 5. decembar). *Secret Identities of U.S. Nazi Terror Group Revealed*. WayBackMachine.
<https://web.archive.org/web/20191207054823/https://www.nate-thayer.com/secret-identities-of-u-s-nazi-terror-group-revealed/> stranici
pristupljeno 12.02.2022
- (29) *What is anarcho-primitivism?* (2005). The Anarchist Library.
<http://theanarchistlibrary.org/library/anonymous-what-is-anarcho-primitivism#toc3> stranici pristupljeno 15.03.2022
- (30) Zerzan, J. (2002). *Running on emptiness*. Internet Archive.
https://archive.org/stream/JohnZerzan-RunningOnEmptiness/RunningOnEmptiness_djvu.txt stranici pristupljeno
10.02.2022

CRITIQUE OF ANARCHO-PRIMITIVISM

The main goal of this paper is a critical consideration of the extremely ecocentric current of anarchism, which is called anarcho-primitivism. We believe that anarcho-primitivism, as an ideology that advocates the complete abolition of civilizational achievements and return to the stages of hunter-gatherers, is one of the failed responses to the crisis of the Western left, which arose during the 1970s. In order to better critically analyze anarcho-primitivism, it is necessary, above all, to determine its basic postulates as well as the causes of its emergence. This will be followed by a detailed critique of his philosophical roots and the political and ideological solutions he provides. Anarcho-primitivist ahistoricism, which implies that all of humanity can easily return to pre-civilization levels, its irrational romanticism, extreme anti-technological stances and simplification of basic leftist postulates are just ways for the frustrated left to escape from tackling the concrete problems of modernity. Therefore, anarcho-primitivism can also be defined as a fading form of postmodern thought, created through inconsistent eclecticism. Primitivists, therefore, do not represent a serious movement that could disrupt the current status quo, but only a handful of self-sufficient intellectuals and activists. In this paper, through a critical analysis of anarcho-primitivism, it will be shown how its weak political-practical action potential arises from its intellectual inconsistency, which is why anarcho-primitivism can be characterized as an extreme margin in the spectrum of anti-systemic thought.

KEYWORDS: Anarcho-primitivism / postmodernism / postmodern left / critique of anarcho-primitivism / critique of postmodern left